

BØGER OM FOLKEHØJSKOLEN I DENS JUBILÆUMSAAR (1944)

Af *Fridlev Skrubbeltrang.*

Der er skrevet overordentlig meget om den danske Folkehøjskole. Det begyndte med Grundtvigs Højskoleskrifter for mere end 100 Aar siden, men Tanken om Skoler for den voksne Ungdom, især Bondeungdommen, blev ogsaa taget op fra anden Side. Derfor er den ældste »Højskolelitteratur« mindre ensidig end Skrifterne fra en senere Periode, da den grundtvigske Højskole ubetinget var blevet den førende. I det 20. Aarh. vokser Strømmen af Levnedstegninger, Erindringer, Elevskrifter og Skildringer af de enkelte Højskolers Historie, men der er ogsaa fremkommet en Række sammenfattende Skildringer af Højskolens Historie. Af grundlæggende Betydning var Askovforstanderen Ludvig Schrøders Fremstilling i »Den nordiske Højskole« (1905), og en kyndig Værdsættelse af Højskolens Indsats i det danske Folkeliv møder man i den tyske Dr. A. H. Hollmanns »Den danske Folkehøjskole og dens Betydning for Udviklingen af en folkelig Kultur i Danmark« (oversat af Anders Vedel, 1909). Der er senere udkommet adskillige Skrifter om Højskolens Historie, saaledes 1939—40 de to store Bind »Den danske Folkehøjskole gennem hundrede Aar« (forberedt af And. Vedel, redigeret af Ernst J. Borup og Fred. Nørgaard). Dette første Jubilæumsskrift indeholdt Afsnit af betydelig Værdi, men blev i betænkelig Grad udstykket i Smaaskildringer af de enkelte Højskolers Historie (jfr. Anmeldelse i Fortid og Nutid XIV, S. 177 f.).

I Folkehøjskolens Hundredaar forelaa der en hel Række Bøger om Højskolens Udvikling siden 1844. Først og fremmest en Disputats, *Roar Skovmand: Folkehøjskolen 1841-1892. Studier over en Oplysningsbevægelse i det 19. Aarhundrede* (Det danske Forlag, 1944).

At et saa betydningsfuldt kulturhistorisk Emne som den danske Folkehøjskole og den Oplysningsbevægelse, der bar den frem, først nu er taget op til videnskabelig Behandling, er maaske ret forklarligt. Opgaven vilde bedst kunne lykkes for en Mand, der stod midt i Højskolens Gerning, og ganske vist har mange af Folkehøjskolens Mænd haft Sans for videnskabeligt Arbejde, men i Reglen tog Skole- og Foredragsvirksomhed de fleste af deres Kræfter. En alsidigt udrustet Højskolemand som Holger Begtrup (1859—1937) naaede ud over sin Grundvigforskning navnlig at skrive »Det danske Folks Historie i det 19. Aarhundrede«, hvor Oplysnings- og Vækkelsesstrømningerne fik en fremtrædende Plads, men en virkelig Analyse af Folkehøjskolens Tiblivelse og Udvikling gav hverken han eller andre. Oversigter over Højskolernes Historie foreligger i betydeligt Tal, men først med Højskolelærer Roar Skovmands dybtgaaende Undersøgelse, hvis Resultater forøvrigt fremtræder i mere folkelig Form end Doktorafhandlinger i Almindelighed, har vi faaet den velunderbyggede Skildring af Højskolens Grundlæggelses- og Gennembrudsperiode, som vi længe har haft Krav paa.

Ældre Behandlinger af Folkehøjskolens Historie har ret ensidigt holdt sig til trykte Kilder: Biografier, Brevsamlinger, Skildringer af enkelte Skolers Historie, Mindeskrifter m. v. Af utrykt Materiale var det væsentlig kun Breve fra Højskolemænd, der blev udnyttet efter Fortjeneste. I Kirke- og Undervisningsministeriets Arkiver har Skovmand fundet et Kildemateriale, der kaster et nyt og sikrere Lys over vigtige Sider af Højskolernes Liv. Det gælder navnlig Skolernes Indberetninger til Ministerierne efter 1851. Ogsaa Tilsynets Arkiv og en Række Forhandlingsprotokoller fra Rigsdagsarkiver er i rigt Maal udnyttet. Endvidere har Skovmand systematisk gennemgaaet et stort Antal Privatarkiver, der indeholder Breve fra og til Højskolemænd og

højskoleinteresserede Politikere. Af trykte Kilder er navnlig Rigsdagstidende, statistiske Meddelelser samt en Række Aviser og Tidsskrifter blevet udtømt for højskolehistorisk Stof.

Skovmand arbejder dels paa en indre Linje: Højskolernes Virksomhed og de mere fremtrædende Højskolemænds Arbejds- og Idéverden, dels paa en ydre: Folkehøjskolens Forhold til det offentlige, Rigsdagens og Regeringens Stilling til Højskolerne, hvorde to springende Punkter var Statstilskuddet og Tilsynet med Skolerne. Ret naturligt slutter Fremstillingen med Højskolelovens Tilblivelse i 1892, omtrent samtidig med Stiftelsen af Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler, der betegnede en ny Epoke i det Højskolesamarbejde, som efterhaanden havde udviklet sig. Paa den ydre Linje ligger ogsaa Skildringen af Folkehøjskolen og den politiske Udvikling, navnlig i Provisorieaarene, da en Række Skoler som Følge af Ledernes politiske Indstilling blev udelukket fra Statstilskud. En Udstraaling fra Højskolens særlige Idéverden er derimod Drøftelsen af den aldrig realiserede »Skole i Soer« og Virkelighedens Sidestykke hertil, den udvidede Højskole i Askov.

Gennem livlig Udnyttelse af gammelt og nyt Kildemateriale lykkes det Skovmand at give en Helhedsfremstilling af Højskolernes Historie med klart Blik for Særegenheder og Samspil. Uden at stræbe efter mere Omvurdering, end Kilderne hjemler, karakteriserer han en Række af Højskolens ledende Mænd, deres Forudsætninger og deres Plads i Tidshistorien. En central Skikkelse som Ludvig Schrøder har saa at sige staaet i Skygge af sin egen Fremstilling, men hos Skovmand træder han skulderbred og midtsamlende frem i Lyset. Omvendt kan det vel siges, at den næsten myteomspundne Chr. Kold ved Siden af sin pædagogiske Storhed havde Egenskaber, der ikke fremmede Samvirket indenfor Højskolekredse. Eller man kan nævne den friske, men stridbare Morten Pontoppidan, hvis Indsats her ses netop som den skal, nemlig i Sammenhæng med de mere moderate Højskolemænds.

I Overensstemmelse med Højskolens Væsen spiller det personlige Element en fremtrædende Rolle i denne Skildring, men mest

iøjnefaldende er dog de mange faktiske Oplysninger om Højskolearbejdets Karakter og Højskolens Forhold til det offentlige. Ikke mindst i Lys af Samspillet mellem Højskolefolk (især de mange Breve) viser Skovmand os, hvad Højskolen *var* i sig selv, mens Bladudtalelser, Rigsdagsreferater m. v. giver fyldig Oplysning om, hvordan Højskolen og dens Gerning blev *opfattet* i denne Periode. Et Par af Værkets bredeste Afsnit omhandler Højskolernes Forhold i den politisk bevægede Periode 1877—92. Her møder man bl. a. et Stykke dansk »Kulturkamp«, som er et Studium værd, hvad enten man har mest Sympati for de moderate eller de mere radikale Kræfter, der her hævdede sig overfor konservative Højskolefjender. Meget tidligt havde Folketingsflertallet taget sig af Højskolens Sag, og disse Aar viste, at Højskolerne, hvor »upolitiske« de end kunde være, dog blev et betydningsfuldt Led i den demokratiske Udvikling.

Der er formentlig en Række Punkter, hvor Skovmands Karakteristik ikke rammer, dels fordi Materialet er utilstrækkeligt, dels vel ogsaa som Følge af en vis traditionel Overvurdering af Højskolens Betydning paa enkelte Felter. Historikeren tør næppe underskrive Ludvig Schrøders Ord om Højskolen som »et Bolværk mod den positivistiske Retning«. At Askov efter Skovmands Opfattelse *var* et saadant Bolværk, motiveres temmelig uvidenskabeligt med, at »denne Skoles ledende Mænd gennemstrømmedes af en Kraft, som de ikke havde fra sig selv, og som forplantede sig til Eleverne« (S. 422). Uden at undervurdere Askov og andre grundtvigske Skolers aandelige Indflydelse, vil jeg hævde, at naar Brandesianismen »i det væsentlige blev begrænset til Hovedstaden og dens Overdrev«, skyldtes det ganske simpelt, at der ikke var naturlige Vækstbetingelser for nogen »europæisk« Retning paa det danske Bondeland. Desværre var det ganske utvivlsomt snarere Fordom og Uvidenhed end vaagen Reaktion, der standsede »den positivistiske Retnings Sejrsang«. (Skovmand og jeg er iøvrigt ganske enige om, at Højskolens Tale var mere tiltrængt, ja mere »realistisk« i sit Syn paa Landbefolkningen end Georg Brandes' Program). Omvendt mener jeg, at Skovmand gør for lidt ud af Højskolemændenes Interesse for sociale og økono-

miske Problemer (S. 470) og derved fristes til at undervurdere deres Indsats paa dette Felt. En Gennemgang af Landbrugsblade fra 1880'erne vilde have korrigeret hans Opfattelse, ligesom et mere intimt Kendskab til Landbrugets Forhold vilde have gavnnet Kapitlet om Folkehøjskolens Statistik 1872—91, der dog som Helhed er udmærket oplysende.

Man har fra anden Side kritiseret Værkets Afgrænsning, der levner saa lidt Plads for Grundtvigs Højskoleidéer og Forbindelsen med den kirkelige Grundtvigianisme. Det kan forsvares med, at disse Emner tidligere er behandlet ret indgaaende. Mere betænkeligt er det, at Skovmand beskæftiger sig forholdsvis lidt med Højskolens Forhold til den øvrige Kulturudvikling blandt Landbefolkningen, bortset fra de politiske Hovedstrømninger. Der er alt for mange Faktorer, hvis Virkninger og Samspil med Højskolens Oplysningsbevægelse, S. ikke mener at kunne bedømme, saa det skal ikke lægges ham til Last, at Vurderingen af Bevægelsens Resultater bliver meget forsigtig og ret summarisk. Efter den unge Georgeist Jak. E. Langes træffende Bemærkning i 1890 havde Arbejderne langt bedre end Højskolens Mænd Blik for det sociale Onde og dets Aarsager (den uretfærdige Fordeling). Skovmand refererer Langes Udtalelser, vistnok med Sympati, men man kunde have ønsket en nærmere Redegørelse for Højskolens Begrænsning. Den skyldes jo nemlig ikke just, at Højskolerne mere var Vækkelses- end Kundskabsskoler (selv om mange var det), snarere en Overvurdering af »Oplysningen« i dens grundtvigske »oplivende« Form, der paa sin Vis kunde blive lige saa skæbnesvanger som den rationalistiske Tidsalders upersonlige Kundskabsspredning. Dommen over Højskolens Indsats i denne og senere Perioder afhænger af, hvorvidt den skærpede sine Elevers Evne til at opfatte og tænke selvstændigt (og handle derefter) eller væsentlig kun udviklede deres Sans for Højskolens egne Virkemidler. Hertil kommer dog — mere i Vækkesskolens Aand — Højskolens Mulighed for at lære sine Elever at leve saadan, at Livet blev dem kærere og mere betydningsfuldt.

Saa uhaandterlig for Videnskaben Virkeliggørelsen af disse

menneskelige Udviklingsmuligheder end kan synes, giver Skovmands indholdsrige Disputats dog mange overbevisende Træk som Bidrag til en mere objektiv Vurdering af det centrale i Oplysningsbevægelsens Virksomhed.

Det egentlige Festskrift, udgivet af Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler, er »Danmarks Folkehøjskole 1844—1944« (Det danske Forlag), et stateligt Værk, der skildrer alle Sider af Folkehøjskolens vidtstrakte Virksomhed i de 100 Aar. I fem store Afsnit behandles Højskolens aandelige Forudsætninger, dens Idé og Historie, Folkehøjskolens Virkninger i Kirke, Skole og Folkeliv, dens Forhold til andre Skoleformer og endelig Højskolevirksomhed udenfor Danmark. Værket er redigeret af Højskoleforstander J. Th. Arnfred, Lars Bækhøj og C. P. O. Christiansen, med Ernst J. Borup som Billedredaktør, og det har ikke mindre end 28 Medarbejdere. Da den historiske Sans altid har været stærkt udviklet hos Højskolens Ledere og Lærere, kan ingen undre sig over dette mandsstærke Opbud af Forfattere, der alle har (eller har haft) nær Tilknytning til Folkehøjskolens Arbejde og er særdeles sagkyndige hver paa sit Felt. Men som historisk Værk vilde Festskriftet sikkert have vundet ved en mindre vidtdreven Arbejdsdeling. Der var da blevet Plads for længere Udviklingslinjer og et mere fremtrædende Helhedssyn, mens en Del Gentagelser formentlig vilde være undgaaet. Og blandt det store Antal Medarbejdere savner man i nogen Grad de mere kritiske Iagttagere, der — som et Par andre Jubilæumsskrifter viser — ogsaa findes i betydeligt Tal indenfor Folkehøjskolens Ene-mærker.

Den stærke Opdeling gælder ogsaa Fremstillingen af Højskolens almindelige Historie. Tre Forfattere skildrer de aandelige Forudsætninger for Højskolens Gerning, idet J. Th. Arnfred belyser de tidsmæssige og C. P. O. Christiansen de mere personlige Forudsætninger for Grundtvigs Skoletanker og Højskolens Tilblivelse, mens Ejnar Skovrup karakteriserer Chr. Kolds særprægede Indsats, der iøvrigt var langt mere tidsbestemt end Grundtvigs. Hovedafsnittet »Højskolens Idé og Historie« er fordelt mel-

lem Hans Lund (Perioden 1844—64), Lars Bækhøj (1864—94), Ernst J. Borup (1894—1919) samt Helge Skovmand (1919—44), mens Uffe Grosen i et indskudt Afsnit behandler »Strømninger udefra«. Hertil slutter sig Skildringer af Indre Missions Højskoler (E. Pagh Petersen), Højskolen og Byerne (Ib Koch-Olsen), Foreningen af Højskoler og Landbrugsskoler (Fred. Nørgaard), Højskolernes og Statens Tilsyn (Arnfred) og Højskolen i Tal (Roar Skovmand).

Med en trænet Historiker som Hans Lund i Spidsen har Højskolernes egne Mænd skrevet dens Historie i klare og oplysende Hovedtræk, ikke uden Fare for nu og da at blive stikkende i Enkeltheder (de over 150 Skoler og endnu flere nævneværdige Højskolemænd og -kvinder!), men med ærlig Vilje og virkelig Evne til at beholde Overblikket. Den vanskeligste Opgave er utvivlsomt Skildringen af den sidste 25-aarige Periode, der er rig paa Brydninger og nye Tiltag, hvis Betydning endnu næppe helt kan vurderes. Men i Helge Skovmands Fremstilling er dette Afsnit blevet et af Bogens bedste. Næppe nogen nulevende Enkeltmand har et mere alsidigt Kendskab til Højskolebevægelsen i nyere Tid (selve Undervisningsarbejdet maaske undtaget) end den Mand, der i over 35 Aar har redigeret Højskolebladet, som i sig selv er en af de vigtigste Kilder til Højskolens Historie. Klogt og velafstemt skildrer Red. Skovmand dette Kvartsekels Historie. Man kan ikke sige, at han søger at forlige Modsætninger, men med en indtrængende Sans for personlig Ægthed søger han med Forkærlighed det positive hos enhver Højskoleretning og fremhæver det »glade Fællesskab«, der i mange Henseender rakte længere, end udenforstaaende havde Øje for, og de stridende Parter til enhver Tid vilde erkende.

Der er naturligvis ikke nogen virkelig Adskillelse mellem Højskole og Højskolebevægelse. Derfor er Højskolens Virkninger i det kirkelige og folkelige Liv og dens Betydning for andre Skoleformer ret ofte omtalt i den almindelige historiske Fremstilling, og Festskriftets mange Særafsnit tjener mere som Oversigt end til egentlig Fordybelse i disse Emner. Men den Slags Oversigter *kan* blive misvisende. I Skildringen af Højskolens Indflydelse

paa det kirkelige Liv (Fr. Schrøder) faar de mange Teologer i Højskolens Tjeneste og de ret talrige frie kirkelige Kredse (Valgmenigheder og Frimenigheder) en fremtrædende Plads, og det er naturligt nok. Men de langt flere Sognepræster, Lærere og Lægefolk, der uden at have fast Tilknytning til Højskolerne var med til at føre Højskolebevægelsen videre ud i det kirkelige og folkelige Liv, faar ikke en tilsvarende Anerkendelse. Det er dog givet, at uden disse Oplysningsmænd i det skjulte vilde Højskolebevægelsen langt fra have faaet saa mange folkelige Arnesteder i Hjem, Skoler og Forsamlingshuse. Paa tilsvarende Maade omhandler Afsnittet »Højskolens Betydning for det folkelige Arbejde« (Th. Laursen) lidt for ensidigt det stærkt opblomstrende Foreningsliv og de folkelige Tidsskrifter. Og i »Højskolen og Digterne« (Jørgen Bukdahl) faar man vel et interessant Rids af, hvad Digtere (Jak. Knudsen, H. Pontoppidan, Aakjær, Nexø, Gunnar Gunnarsson m. fl.) har ment om Højskolen, men meget lidt Oplysning om, hvad Højskolefolkene fik ud af Digterne, og det turde dog være det væsentlige. Ogsaa Højskolens Indflydelse i Erhvervslivet og i dansk Politik illustreres i *for høj Grad* ved de iøjnefaldende Resultater, men paa alle disse Omraader gælder det, at der ikke har været Lejlighed til en dybtgaaende Undersøgelse af det omfattende Problem, som Højskoleindflydelsen tilvisse er.

Festskriftet er ikke nogen udtømmende Haandbog i Højskolens Historie, men som Helhed en god folkelig Skildring, rig paa faktiske Oplysninger, hvortil kommer det Udtryk for Højskolens Aand, som mange af disse Afhandlinger giver. Man kan ikke vente, at et Værk af denne Karakter skal glimre ved nye, overraskende Synspunkter eller vigtige Forskningsresultater. I Højskolemændenes Fremstilling forenes det nøgterne og det hjertelige ofte paa bedste Maade, men der er lidt rigeligt med fin Anerkendelse af nulevende Medarbejdere i Højskolens Tjeneste, og der ødsles ikke med Kritikkens Salt. Den væsentligste *saglige* Indvending mod et Skrift, der overvejende er skrevet af praktiske Højskolemænd, maa dog blive, at det i forbavsende ringe Grad omtaler Højskolens Dagligliv: Undervisningen og Elevsamværet paa Skolerne, saa centralt dette end maa synes. I Skildringen af

Perioden 1894—1919 kalder Forfatteren uforbeholdent «det jævne, daglige Arbejde» det *vigtigste* i Højskolegerningen, men alligevel ofrer han det kun 1½ Side — udelukkende et Rids af egne Erfaringer som Højskoleelev i Vinteren 1913—14. I Festskriftets sidste Afsnit, Udtalelser af gamle Højskoleelever, faar man — foruden en Del mere traditionel »Festlyrik« — glimtvis et stærkt Indtryk af, hvad et Højskoleophold kunde betyde for Unge med modtagelige Sind.

Sune Andresen: Hundrede Aar. Højskolen 1844—1944 (Hagerup) er, som Forfatteren selv siger, »ikke saa meget et jubilæumsskrift, som den er et kritisk tilbageblik og en personlig tilegnelse af de grundtanker, som bar frem gennem det svundne aarhundrede«. Hermed er antydet, at Højskoleforstander Andre-sens lille Bog ikke som det store Festskrift indeholder en historisk Redegørelse for Højskolens Udvikling og Betydning gennem 100 Aar. Derimod er den et Kildeskrift, naar det gælder Opfattelsen af en ny Retning, der navnlig i 1930'erne fik sit Gennembrud indenfor Højskolen, og ved sin Kritik af den Udviklingslinje, der repræsenteres af Flertallet, bliver den et interessant Supplement til »Danmarks Folkehøjskole«.

Om denne saakaldte »grundtvigske Renæssance« indenfor Højskolen faar man mere at vide i Jubilæumsskriftet »Nyaars-gave i Anledning af Højskolens Hundredaar«, udgivet af *Sune Andresen* (ASA's Forlag, Slagelse) og skrevet af yngre og ældre Bidragydere til dennes Tidsskrift »Dansk Tunge« (et Navn, der maa opfattes gammelgrundtvigsk og ikke filologisk). Som almindelige jordbundne Historieskrivere kan de færreste i Flokken indpasse sig, til Gengæld har de en udpræget universalhistorisk Opfattelse og megen Forkærlighed for Myten. Hovedmanden er her den tidligere Højskolemand, Valgmenighedspræst Aage Møller, der genopfrisker Grundtvigs gamle Syn paa Historien som »et guddommeligt Eksperiment«, og som siden 1927 »frigjort for Videnskabens Herredømme« har søgt, hvad han opfatter som den sande Frihed under Aandens Ledelse. I »Nyaarsgave« møder man ogsaa Historikeren Forstander C. P. O. Christiansen, der har ført en Kamp for at virkeliggøre Grundt-

vigs nordiske Højskoleidé («Gøteborgtanken i den levende Nutid»), og Højskolelærer Poul Engberg, der i sin Bog »Romantikken og den danske Folkehøjskole« (1940) har villet se Poesien som det første og det sidste i Højskolens Verden. Synspunkterne i »Nyaarsgave« er værd at stifte Bekendtskab med, men man kan ikke vente afklaret og metodisk Historieskrivning af denne nye Retnings Tilhængere, for hvem »Aand«, Poesi og historisk Virkelighed ofte synes at gaa op i en højere Enhed.

Fra anden Side har højskoleinteresserede Læsere faaet, hvad de kunde have rimeligt Krav paa i Jubilæumsaaret: en kortfattet, frisk og klar Redegørelse for Højskolens Udvikling siden 1840'erne og hvad den har betydet for det danske Folk. *Roar Skovmand: Højskolen gennem 100 Aar* (i Historikergruppens Serie »Vi og vor Fortid«, Schultz Forlag) giver paa 160 smaa Sider et overmaade alsidigt og samtidig meget fængslende Billede af Folkehøjskolen og dens fremtrædende Personligheder. Hvad de første 50 Aar angaar, kan dette ikke overraske, da Skovmand gennem Arbejdet med sin Doktorafhandling har kulegravet denne Periodes Højskolehistorie, men det maa siges, at han med Held fortsætter til Vejs Ende. Det mærkes, at han lever med i Tiden, men hans Vilje til retsindig Vurdering er stærkere end hans Antipatier. Er der Slagside en enkelt Gang, skyldes det kun Forfatterens stærke, men saa fuldkommen oprigtige Sympatier. Og det skal samtidig siges, at hans levende Optagethed af Fortid og Nutid har gjort Bogen langt fornøjeligere, end saglig Viden alene kan præstere. Man mærker sig især de mange træffende Citater, der ofte fører Læseren lige ind i Højskolelærerens eller -elevens Arbejds- og Oplevelsesverden. Paa Linje med den Kritik, der afslutter min Omtale af Festskriftet, maa jeg dog mene, at ogsaa Skovmands Bog fortæller meget mere om, hvad Højskolemændene var og hvad de gav, end hvad Eleverne (og Højskolebefolkningen) modtog og omsatte i folkelig Vækst og Udvikling. Men det skal villigt indrømmes, at den sidste Opgave er langt vanskeligere og ikke kan løses med samme Sikkerhed.

Arne Fog Pedersen: Danmarks første Højskole og dens Mænd (Nyt nordisk Forlag) er en letlæst Fremstilling

af Rødding Højskoles Udvikling gennem Tiderne. Hovedvægten er lagt paa en Karakteristik af de Mænd, der virkede i de første 20—30 Aar, mens der kun gives et ganske kort Rids af den nye Højskoleperiode efter 1920. Meget i Bogen er Gentagelse af, hvad H. Rosendal fremlagde i sin mere udførlige Skildring af vor ældste Højskoles Historie, men Forf. har dog benyttet flere Kilder, ogsaa utrykt Materiale. Oplysningerne om selv Skolearbejdet er fyldigst hos Rosendal. Derimod giver Føg Pedersens velskrevne Biografier paa flere Punkter andet eller mere end Rosendals Bog.

»Askov og Norden« hedder et Jubilæums-Særtryk af det kendte Askovtidsskrift »Dansk Udsyn«. Forstander Arnfred og Statskonsulent Novrup belyser her i korte Artikler den grundtvigske Højskoles Muligheder før og nu (og i Fremtiden). Forfatterne J. Bukdahl og Bjarni M. Gislason skildrer henholdsvis den norske og den islandske Folkehøjskoles Forbindelse med Askov, mens Holger Kjær og Ulrich Balslev sammenligner Sveriges og Finlands Højskoleforhold med danske — Artikler, der med Udbytte kan læses ved Siden af de Fremstillinger, nordiske Højskolemænd har givet i Højskolefestskriftet. Lidt udenfor den udpræget nordiske Sammenhæng falder Fru Ingeborg Appels udførlige Skildring af Faderen, Ludvig Schrøder, og hans Ungdomsvenner; den afsluttes med en Række personlige Erindringsbilleder.

I »Minder fra Folkehøjskolen«, udgivet af N. Olav Nielsen (Aug. Olsens Forlag), fortæller seks Højskolekvinder, fra grundtvigsk Side Ingeborg Appel, Bodil Lange, Margrethe Bredsdorff og Charlotte Ingerslev Lindbæk, fra indremissionsk Side Andrea Davidsen og Marie Sandbæk. Om alle disse Erindringer gælder det, at Hverdagen og Hjemlivet paa Højskolerne kommer bedre til deres Ret end i de øvrige Skildringer.

I Jubilæumsaaret har Forstander *Ejnar Skovrup* udsendt 2. Udgave af sin Bog om Chr. Kolds Skoletanker (Andelsbogtrykkeriet), og »Af Christen Kolds Dagbog paa Smyrnarejsen, meddelt af Harald Holm« (Har. Holms Forlag) foreligger ligeledes i 2. Udgave, med Forord og Tillæg ved E. J. Borup. Sidstnævnte Bog giver et ganske godt

Billede af den kantede, noget selvretfærdige og alligevel følsomme Menneskeiagttagelse, som den vordende Folkeopdrager allerede i sine unge Dage var.

Endelig maa nævnes en interessant Kildesamling, nemlig *Valdemar Stenkilde: Den grundtvigske Folkehøjskole* belyst ved Højskolemænds Artikler og Taler 1844—1944. Med Indledning af E. J. Borup (Jul. Gjellerups Forlag). Selv om Udvalget er fyldigt (over 400 Sider), savner man Navne som Chr. Flor, Sofus Høgsbro og Poul la Cour. Men navnlig kunde man ønske Talernes Strøm suppleret med kortere Indlæg, Ordsrifter om Højskoler, hvor ogsaa andre end Skolemænd førte Ordet. Jubilæumslitteraturen efterlader desværre det Indtryk, at Folkehøjskolen næsten udelukkende er blevet fejret af de mange dygtige Talere og Skribenter i dens egne Rækker.